

що відповідає встановленим вимогам (нормам, правилам, нормативам), підлягають вилученню із сільськогосподарського обігу та консервації.

Якість (родючість) ґрунтів оцінюють за допомогою бонітету – загального чи спеціального. В останньому випадку бал бонітету означає відносну придатність ґрунтів до вирощування тієї чи іншої сільськогосподарської культури. Наприклад, чорноземи Лівобережного Лісостепу мають найвищі бали відносно соняшнику й озимої пшениці, дещо нижчі – цукрових буряків, ще нижчі – картоплі. Відповідно до цього оцінюється якість цих ґрунтів. Показники якості ґрунтів використовують у земельному кадастрі й враховують у визначенні грошової оцінки ґрунтів.

Показники інтенсивності використання земель сільськогосподарського призначення мають використовуватися в процесі складання проектно-технологічної документації на вирощування сільськогосподарських культур. У складі сільськогосподарських угідь, в тому числі ріллі, знаходяться значні площі деградованих та природно малородючих низькопродуктивних ґрунтів, які не компенсують вирощеною продукцією витрат на використання і, до того ж, їх експлуатація тягне за собою негативні екологічні наслідки.

Деградовані та малопродуктивні землі, господарче використання яких є екологічно небезпечним та економічно неефективним, а також техногенно забруднені земельні ділянки, на яких неможливо одержати екологічно чисту продукцію, а перебування людей на цих земельних ділянках є небезпечним для їх здоров'я, підлягають консервації.

Площі деградованих і малопродуктивних земель визначені у відділі екології землекористування Інституту землеустрою УААН і становлять близько 6,5 млн га. Консервація цих земель здійснюється шляхом припинення їх господарського використання на визначений термін та залуження або заліснення. Таким чином, існуюча система нормативів у галузі охорони земель характеризується безсистемністю, розпорошеністю та фрагментарністю. Тому буде дуже актуально розроблення Держземагентством України "Концепції нормування і стандартизації в галузі охорони земель".

Висновки. Екологічними передумовами напруженого, передкризового стану земель сільськогосподарського призначення є надмірна розораність, інтенсивний розвиток деградаційних процесів, функціонування збиткових сільськогосподарських підприємств.

Система заходів у галузі охорони земель охоплює: державну комплексну систему спостережень; розроблення загальнодержавних і регіональних (республіканських) програм використання та охорони земель, документації із землеустрою в галузі охорони земель; створення екологічної мережі; здійснення природно-сільськогосподарського, еколого-економічного, протиерозійного та інших видів районування (зонування) земель; економічне стимулювання впровадження заходів щодо охорони та використання земель і підвищення родючості ґрунтів; стандартизацію і нормування.

Одним із ефективних способів вирішення зазначених проблем є стимулювання власників земельних ділянок і землекористувачів до раціонального використання та охорони земель, зокрема стимулятивні, накопичувальні, впорядковувальні, дозвільні і компенсаційні заходи.

Література

1. Закон України "Про охорону земель": прийнятий 19 червня 2003 р., № 963-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29. – С. 1431.
2. Добряк Д.С. Класифікація та екологобезпечне використання сільськогосподарських земель / Д.С. Добряк, О.П. Канаш, І.А. Розумний. – К. : Вид-во Ін-ту землеустрою УААН, 2001. – 306 с.
3. Булигін С.Ю. Сучасні проблеми ґрунтової картографії і шляхи її вирішення / С.Ю. Булигін, А.В. Шатохін, А.Б. Ачасов // Агрохімія і ґрунтознавство. – Спец. вип. – 2002. – Кн. 1-ша. – С. 53-58.
4. Закон України "Про пестициди і агрохімікати": прийнятий 2 березня 1995 р., № 86/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 14. – С. 91.
5. Порядок видачі та анулювання дозволів на зняття та перенесення ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту) земельних ділянок. Наказ Державного комітету України по земельних ресурсах від 04 січня 2005 р., № 1 (зарєстровано в Міністерстві юстиції України 20 січня 2005 р., № 70/10350).
6. Закон України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі": прийнятий 21 вересня 2000 р., № 1989-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47. – С. 405.
7. Закон України "Про екологічну мережу": прийнятий 24 червня 2004 р., № 1864-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45. – С. 502.

Андрущенко А.В. Природоохоронні заходи на землях сільськогосподарського призначення

Проанализировано современное состояние земель сельскохозяйственного назначения, рассмотрена классификация землеохранительных мероприятий, даны предложения по усовершенствованию системы природоохранительных мероприятий на землях сельскохозяйственного назначения. Одним из эффективных способов решения этой проблемы является стимулирование собственников земельных участков землевладельцев в рациональном использовании и охране земель путем компенсационных мероприятий на государственном уровне.

Ключевые слова: охрана земель, мониторинг, экологическая сеть, эрозийные процессы, водная и ветровая эрозия, деградированные и малопродуктивные земли.

Andrushchenko A.V. The ecological measures on agricultural lands

The current state of agricultural lands is analyzed. The classification of soil-protective activities is described. The suggestions for improvement of environmental measures on agricultural lands are discussed. One effective way to solve this problem is to encourage owners of land plots in the rational use and protection of land through compensatory measures at the state level.

Keywords: land protection, monitoring, ecological network, erosion, water and wind erosion, degraded and unproductive lands.

УДК 332.3

Ст. викл. М.В. Смолярчук, канд. екон. наук –
Львівський національний аграрний університет

ЕКОЛОГІЧНІ ТА ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

Проанализовано стан використання земельних ресурсів Львівської області. Розглянуто теоретичні та практичні засади оптимізації використання та охорони земельних ресурсів та їх регіональні аспекти в умовах трансформації земельних відносин. Беручи до уваги стан використання земельних ресурсів, недоліки в проведенні землеустрою, які виникли внаслідок земельної реформи, доцільно дещо змінити підходи щодо використання і охорони земель і формувати ефективний механізм сталого розвитку землекористування.

Ключові слова: оптимізація, сталий розвиток, земельні ресурси, раціональне використання, охорона земель.

Постановка проблеми. Нераціональне землекористування призводить до прояву процесів ерозії, дефляції, зниження родючості ґрунтів тощо. У цьому аспекті порушуються закони екологобезпечного природокористування. Зростаюче антропогенне навантаження негативно впливає на стійкий розвиток землекористування. Це є причиною зменшення продуктивності земельних угідь, що відображається в економічній складовій господарського комплексу країни. Реформування земельних відносин за пройдений період не призвело до реальних позитивних тенденцій у цій сфері. Земельні ресурси в ринкових умовах потребують негайних заходів щодо використання, відновлення та охорони.

Відтак, можемо говорити про те, що ефективне використання та охорона земельних ресурсів є одним з визначальних чинників економічного розвитку та екологічної безпеки держави, а оптимізація використання та охорони земельних ресурсів в екологічному, економічному і соціальному аспектах є основою формування сприятливого територіального середовища та збереження властивостей природних ландшафтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оптимізаційні методи активно досліджує світова економічна наука. Зацікавленість у вивченні цих питань, що винила у кінці 50-х років ХХ ст., набула наукового характеру в середині 60-х років і поширюється і до сьогодні. Питанням раціонального використання та охорони земель, які є невід'ємною складовою оптимізації використання земель присвячені праці вітчизняних дослідників: Д.І. Бабміндри, С.Ю. Булигіна, Д.С. Добряка, О.П. Канаша, М.В. Калінчика, А.Г. Мартина, В.В. Медведєва, Л.Я. Новаковського, А.Я. Сохничка, А.М. Третяка та інших.

Постановка завдання. Низка проблем щодо оптимізації використання та охорони земельних ресурсів в умовах ринкової економіки залишаються невирішеними і потребують поглиблення теоретичних і методичних положень. Беручи до уваги стан використання земельних ресурсів, недоліки в проведенні землеустрою, які виникли внаслідок земельної реформи, доцільно дещо змінити підходи щодо використання та охорони земель і формувати ефективний механізм сталого розвитку землекористування. Саме необхідність вирішення цієї проблеми і визначила актуальність теми цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. За період земельної реформи в системі землекористування нашої країни визначилися такі тенденції: зниження ефективності сільськогосподарського виробництва та використання землі як основного засобу виробництва; посилення проблеми відповідності землекористування екологічним стандартам та нормам; погіршення соціальних показників та рівня життя сільських жителів. Тому оптимізація використання та охорони земельних ресурсів на сьогодні є основою формування сприятливого територіального середовища.

На цей час проблему розробки оптимізованої структури земельних угідь як для України, так і для Львівської області не можна вважати вирішеною. Погляди на цю проблему об'єднує тільки одне – визнання необхідності

зменшення сільськогосподарської освоєності і передусім розораності території, але в кількісному відношенні часто пропонують досить відмінні одне від одного її бачення, які до того ж не зовсім враховують структуру ґрунтового покриву в регіональному аспекті.

Найбільш доступний і ефективний шлях вирішення цієї задачі – оптимізація землекористування, насамперед, сільськогосподарського, яке нині охоплює більшу частину земельного фонду. Тим більш, що ця задача тісно пов'язана із сталим розвитком, яка, безсумнівно, має і самостійне значення для всього господарського комплексу. Рішення цих задач потрібно здійснювати на соціально-економічній основі, тобто з урахуванням інтересів більшості членів суспільства і матеріально-технічних можливостей [2, 3].

Одним із базових завдань у розробленні системи заходів з оптимізації землекористування стає детальний та всебічний аналіз існуючого використання земель. Чимало науковців довели, що дослідження сучасного стану земельних ресурсів території є основою для комплексного наукового аналізу характеру використання земель, основних тенденцій землекористування. Важливо, передусім, виокремити найбільш нагальні (головним чином, екологічні) проблеми та визначити склад та зміст невідкладних заходів щодо їх усунення.

Враховуючи те, що сучасна структура земельного фонду України фактично була сформована в радянський період під впливом політики екстенсивного розвитку сільського господарства, землекористування нині зазнає надмірного антропогенного впливу, який виражається у перевищенні допустимих показників його сільськогосподарської освоєності та незбалансованості структури земельних угідь. Схожа ситуація спостерігається й у Львівській області (рис. 1). Порушення екологічно-допустимих співвідношень площ ріллі, природних кормових, водно-болотних і лісових угідь негативно позначилося на стійкості розвитку агроландшафту.

Рис. 1. Динаміка структури сільськогосподарських угідь Львівської області

Так, у структурі сільськогосподарських угідь області рілля становить 797,4 тис. га (62,9 %), що свідчить про високий рівень розораності земель, багаторічні насадження – 22,9 тис. га (1,8 %), сіножаті – 188,2 тис. га (14,8 %), пасовища – 258,8 тис. га (20,4 %) (рис. 1). Аналізуючи структуру сільськогосподарських угідь (рис. 1), можна зазначити, що представлена динаміка не відображає певною мірою покращання їх екологічного стану.

Сільськогосподарська освоєність території протягом останніх 15 років залишається незмінною – майже 60 %. На рис. 2 показано ситуацію за останній період. Найбільшу освоєність території спостерігали у 1999-2000 рр., відповідно, 59,6 %. Зазначимо, що надмірне сільськогосподарське освоєння території характерне для Городоцького (76,8 %), Мостиського (72,8 %), Пусто-

митівського (72,2 %), Самбірського (77,3 %) районів. У цьому легко переко-
натися, адже частка сільськогосподарських угідь у структурі земельних угідь
перевищує 70 % [5].

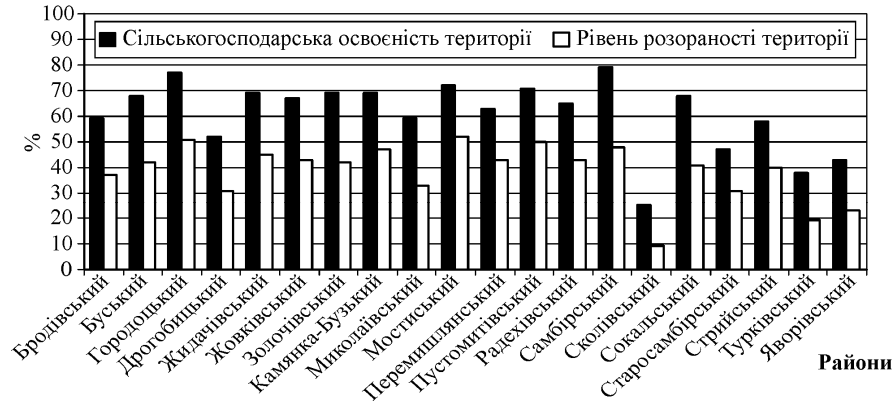

Рис. 2. Сільськогосподарська освоєність і розораність території Львівської області

Важливим елементом оптимізації землекористування можна також
визнати економічне обґрунтування ефективності таких проектних рішень, які
передусім базувалися б на врахуванні фактичних збитків сільського гос-
подарства внаслідок використання деградованих та малопродуктивних земель.

На сьогодні досягнення цілей оптимізації землекористування багато
науковців та спеціалістів вбачають у реалізації системи заходів щодо консер-
вації непридатних для сільськогосподарського використання земель [4, 6].
Причому виведення таких земель (особливо орних) з інтенсивного викорис-
тання доцільно розглядати не лише з точки зору припинення подальшого роз-
витку деградаційних процесів, але й у контексті відтворення природних ланд-
шафтів за рахунок відповідного збільшення площі еколого-стабільних угідь
(лісів, сіножатей, пасовищ тощо).

Згідно зі статтею 33 Закону України "Про охорону земель" (від 19 чер-
вня 2003 року) передбачено нормативи оптимального співвідношення земель
сільськогосподарського, природно-заповідного та іншого природоохоронно-
го, оздоровчого, історико-культурного, рекреаційного призначення, а також
земель лісового та водного фондів на території загалом і оптимального спів-
відношення ріллі та багаторічних насаджень, сіножатей, пасовищ і ін. [1].

Важливим є те, що якісне покращання показників структури сільсько-
господарських угідь при оптимізації відбувається в межах екологічної до-
цільності, і не призводить до погіршення стійкості агроєкосистем та сприяє
формуванню стабільного та збалансованого агроландшафту території.

Висновки. Одним із шляхів вирішення питання раціоналізації земе-
лекористування є пошук альтернатив між суспільними і власними інтересами з
метою такого їх узгодження, яке забезпечило б зміну способів функціонуван-
ня й організації землекористування у бажаному напрямку. Такою альтернати-
вою є максимально близький до оптимального розподіл ресурсів території

між компонентами суспільно-територіального комплексу. Його можливо до-
сягти через впровадження оптимізації структури земельних ресурсів.

Література

1. Закону України "Про охорону земель" (від 19 червня 2003 року) // Земельне законо-
давство України : зб. нормат.-прав. актів. – К. : Вид-во "Істина", 2007. – С. 174-197.
2. Землекористування: еколого-економічні проблеми, конфлікти, планування : навч. по-
сібн. / І.П. Соловій, О.Т. Іванишин, В.В. Лавний та ін. – Львів : Вид-во "Афіша", 2005. – 400 с.
3. Концепція збалансованого (сталого) розвитку агроєкосистем в Україні на період до
2025 року: наказ Мінагрополітики України від 20.08.2003 р., № 280. [Електронний ресурс]. –
Доступний з <http://www.rada.kiev.ua>.
4. Мартин А.Г. Еколого-економічна оптимізація структури сільськогосподарського земе-
лекористування / А.Г. Мартин // Регіональні проблеми розвитку агропромислового комплексу
України: сучасний стан вирішення : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 18-19 березня
2002 р.). – К. : Вид-во "Стафед-2", 2002. – С. 71-72.
5. Смолярчук М.В. До питання оптимізації землекористування / М.В. Смолярчук // Науко-
вий вісник Національного агроуніверситету : зб. наук. праць. – 2006. – Вип. 104. – С. 180-184.
6. Сохнич А.Я. Методологічні засади оптимізації землекористування / А.Я. Сохнич,
М.В. Смолярчук, О.А. Сохнич // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук.-техн. праць. –
Сер.: Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середо-
вища. – Львів : РВВ НЛТУ України. – 2005. – С. 503-511.

Смолярчук М.В. Экологические и экономические аспекты ус- тойчивого развития землепользования

Проанализировано состояние использования земельных ресурсов Львовской
области. Рассмотрены теоретические и практические принципы оптимизации ис-
пользования и охраны земельных ресурсов и их региональные аспекты в условиях
трансформации земельных отношений. Принимая во внимание состояние использо-
вания земельных ресурсов, недостатки в проведении землеустройства, которые воз-
никли в результате земельной реформы, следует несколько изменить подходы отно-
сительно использования и охраны земель и формировать эффективный механизм ус-
тойчивого развития землепользования.

Ключевые слова: оптимизация, устойчивое развитие, земельные ресурсы, ра-
циональное использование, охрана земель.

Smolyarchuk M.V. Ecological and economic aspects for constant deve- lopment of land tenure

The state of the using the landed resources in the Lviv area is analysed. Theoretical
and practical principles of optimal using are considered. A protection of landed resources
and its regional aspects in the conditions of transformation the landed relations are exami-
ned. The approaches of the using and protection the landed resources need to change be-
cause the defects are in realization the system of land tenure. The effective mechanism of
constant development the land tenure will be formed.

Keywords: optimization, constant development, landed resources, rational use, land's
protection.

УДК 556.166.2:630.16.25

Аспір. Н.І. Козій¹ – НЛТУ України, м. Львів

ХАРАКТЕРИСТИКИ СТОКУ ДОЩОВИХ ПАВОДКІВ З МАЛИХ ВОДОЗБОРІВ РІЗНОЇ ЛІСИСТОСТІ В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ

Проаналізовано характеристики стоку 18 одновершинних та 21 багатoverшин-
них дощових паводків із залісненого та безлісненого малих водозборів в Українських
Карпатах площею 39 та 28 га. Встановлено, що із залісненого водозбору частка схи-

¹ Наук. керівник: проф. Л. І. Копій, д-р с.-г. наук